

Review article

Terör Homo Faber'in Günahı Mı?

Is Terror The Sin of Homo Faber?

Necmiye Aysım Parlakyıldız *

Çanakkale, Turkey

Özet

Günümüzde "Terör" kavramına ilişkin çok sayıda tanımlama ve çalışma bulunmaktadır. Bunca çalışma olmasına karşın terörün insanoğlunun artık maalesef gündelik sorunu boyutunda algılanır ve kabul edilir olması, "insan"ın aleyhine gelişen bir durum arz etmektedir. Pekiyi bu konuda suçlu olan da aslında bir anlamda "insan"ın kendisi değil midir? Üreten varlık olarak insanın, kendisinin de farkındalığında olarak veya olmaksızın- bu suça iştirak ettiği düşünülürse, insanın kendi düşmanının yine kendisi olduğu görülür. 16. yüzyıl ile birlikte insan; sadece "düşünen" ve "gözlemleyen" varlık olmasından başka, artık "üreten" varlık haline de dönüşür ve böylelikle onun bir anlamda terörün yaratıcısı konumuna geldiği de rahatlıkla söylenebilir. Ancak burada önemli bir ayrıntı sözkonusudur ki o da şudur: "Üreten" varlık haline dönüşen insanın üretim eylemi aşamasındaki niyetidir. Bu niyet olumlu da olabilir olumsuz da. Eğer olumsuz ise şu halde üreten insan yani; "Homo Faber" artık bir günahkârdır. Bu çalışmada terörün edebiyattaki yansımalarına örnek olarak Joseph Conrad'ın Gizli Ajan adlı romanında "Homo Faber" in işlediği günah felsefi açıdan irdelenecektir. Çalışmanın amacı; Joseph Conrad'ın, Gizli Ajan adlı eserinde romanın bazı kahramanları üzerinden, sözgelimi Adolf Verloc, "Profesör" lakaplı anarşist, ... v.b., "Homo Faber" kavramının "niyet" ölçüsünde ne düzeyde şekillenip, romanın sonunda ise "terör" eylemini gerçekleştiren bir varlığa nasıl dönüşmüş olduğunu ortaya koymaktır. Bununla birlikte çalışmanın konusu eklektik yöntem ve daha ziyade toplumbilimsel inceleme yöntemi ile incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Terör, homo faber, günah, Joseph Conrad, Gizli Ajan.

Abstract

There are a lot of definitions and studies on the concept of "terror". Although, there are a lot of studies on this subject, the reality of that seeing terror as the daily problem of human being is to the disadvantage of human itself. Isn't it "the human itself" in one sense, who is guilty in this subject? Thinking that the human is complicit in this crime, whether aware of itself or not, it is seen that the enemy of human is the human itself. Since 16th century, human has become "producing" apart from "thinking" and "observing". Therefore it can be easily said that it is human being who is the creator of terror in one sense. But it is discussed that there is an important detail which is the intention of the human who becomes a "producing" being during the production phase. This intention may be positive or negative. If it is negative, then, "producing" human namely "Homo Faber" is sinful at all. In this study, the sin which belongs to "Homo Faber", will be considered on the philosophical side, in "The Secret Agent" of Joseph Conrad. The aim of this study is to present through some characters like Adolf Verloc who is an anarchist nicknamed "Professor", ... etc. in the novel of Joseph Conrad called Gizli Ajan (The Secret Agent) how the notion of "homo faber" takes shape within the scope of

* Corresponding author:

Necmiye Aysım Parlakyıldız, Çanakkale, Turkey.
Email: aysimpar@gmail.com

“intention” and how it becomes a creature who executes a “terrorist action” by the end of the novel. However, the research subject of the study is tried to analyze through eclectic and mostly sociological analysing method.

Keywords: Terror, homo faber, sin, Joseph Conrad, The Secret Agent.

Received: 09 January 2021 * **Accepted:** 14 January 2021 * **DOI:** <https://doi.org/10.29329/jeps.2020.284.5>

GİRİŞ

“Terör ‘Homo Faber’in Günahı mı?’” başlıklı bu çalışmanın konusu; terörün edebiyattaki yansımalarına bir örnek olarak Joseph Conrad’ın *Gizli Ajan* adlı eserinde “Homo Faber”in işlediği günahın felsefi açıdan irdelenmesidir. Bu çalışmanın konusu eklektik yöntem ve daha ziyade toplumbilimsel inceleme yöntemi ile incelenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte bu çalışmanın amacı; Joseph Conrad’ın, *Gizli Ajan* adlı eserinde romanın bazı kahramanları üzerinden, sözgelimi Adolf Verloc, “Profesör” lakaplı anarşist, ... v.b., “Homo Faber” kavramının “niyet” ölçüsünde ne düzeyde şekillenip, romanın sonunda ise “terör” eylemini gerçekleştiren bir varlığa nasıl dönüşmüş olduğunu ortaya koymaktır. 16. yüzyıl ile birlikte insan; sadece “düşünen” ve “gözlemleyen” varlık olmasından başka, artık “üreten” bir varlık haline de dönüşmüştür ve böylelikle, aslında o bir anlamda terörün yaratıcısı konumuna da gelmiştir. Şu halde üreten insan; “Homo Faber” artık bir günahkârdır. Bu bağlamda terörün edebiyattaki yansımalarına bir örnek olarak 18. yüzyıl İngiliz edebiyatı yazarlarından Joseph Conrad’ın bir politik-şiddet romanı olan *Gizli Ajan* adlı eserinde “Homo Faber”in işlediği günahın felsefi açıdan irdelenmesi önem arz etmektedir. Konuyla ilgili olarak Hannah Arendt’in “Homo Faber” ve “şiddet” kavramları üzerindeki görüşlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca bu çalışmada, günümüzde bile kökü kazınamayan “terör” olgusu “Homo Faber” kavramıyla ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Burada “Homo Faber”in, üretim yetisini ortaya koyarken tercihini kötü niyetten yana kullandığı için günahkâr adledilip; “Homo Faber”in söz konusu romanda “Profesör” lakaplı eski anarşistin kimliğinde hayat bulduğu rahatlıkla dile getirilebilir. Bununla birlikte eserde “Profesör” lakaplı anarşistin nihilist bir karaktere sahip olduğu, üzerinde her an patlamaya hazır bir fünye ile dolaşmasından kolaylıkla anlaşılacaktır. Bundan başka gerek Hannah Arendt’in “Homo Faber”e ilişkin düşüncelerini belirten alıntılarında, gerekse terör kavramıyla ilgili yapılan diğer alıntılarda görülmüştür ki, ‘niyet’ kavramı ‘günah’ kavramıyla hep kol kola gezmektedir. Bu durumda “Homo Faber”in günahkâr olup olmasının kendi elinde olduğu ortaya çıkmıştır.

İnsanoğlunun kendini bir varlık olarak algılama çabası doğrultusundaki girişimlerinin zaman içerisinde çeşitli aşamalar geçirdiği görülür. Antik dönemde; gözlemleyen, düşünen insan 16. yüzyıl ile birlikte üreten insan haline dönüşmüştür. Artık o, aklını ve mantığını “şekil verme”ye, “yapma”ya, “üretme”ye adanmıştır. Yüzyıllar boyunca maddeyi işleyerek yaşamını kolaylaştırmış ve bu durum onun,

parçası olduğu evreni ve kendini tanımasında fersah fersah yol katetmesine neden olmuştur. Kendini hem bir bütün ve hem de bu bütünün bir parçası olarak ifade etmede kullandığı bu yetileri ona çok defalar yeni kapılar, yeni ufuklar açıp “kendini tanı”ma ödevini yerine getirmede kolaylıklar sağlamıştır. Bu durum onun yaşam serüvenindeki bitmek tükenmek bilmeyen bu çabasının olumlu yönüdür. İnsanın “yapma” ya, “üretme” ye dair adadığı akli ve mantığı onun, “her şeyin ölçütü” kılınması konusunda belirleyici ögeler olurken, yukarıda değindiğimiz çabasını olumlu yönde geliştirdiği takdirde; Protagoras’ın önermesinde değindiği gibi ‘bütün faydalı şeyler’le birlikte, ‘olan’ların ve ‘olmayanlar’ın var olmağı ve var olmamağı içerisinde bir değere, bir kıstasa sahip olacaktır. Ancak Hannah Arendt burada homo faber örneğinde, Platon’un Protagoras’ın bu önermesine karşı oluşturduğu savını değerlendirirken, Platon’un insanın “kullanan” yetisinin de olduğunu fark etmesini şu şekilde açıklar:

Yunanlıların en yüksek insanî potansiyeli (kuvveyi) homo faber’de bulmanın yaratacağı sonuçların ne ölçüde farkında olduklarının belki de en iyi örneğini, Platon’un Protagoras’a ve onun görünüşte apaçık olan ‘insan bütün faydalı şeylerin (chremata), olanların mevcudiyetinin, olmayanların da nâmevcudluğunun ölçütüdür’ önermesine karşı ileri sürdüğü ünlü savı oluşturmaktadır. (Protagoras gelenek ve standart çevirilerin aksine ‘İnsan her şeyin ölçütüdür’ dememiştir.) Meselenin mihenk noktası, Platon’un, şayet insan kullanım amaçlı bütün şeylerin ölçütü yapılırsa, dünyayla rabitası içinde insanın, konuşan ve eyleyen ya da düşünen değil kullanan ve araçlaştıran olacağını hemen görmüş olmasındadır. Ve her şeye amaç için araç - [örneğin] ağaca odun olarak- bakmak kullanan ve araçlaştıran insanın doğası gereği olduğundan, nihâi olarak bu, insanın sadece mevcudiyeti kendisine bağlı olan şeylerin değil, kelimenin tam anlamıyla var olan her şeyin ölçütü haline geldiği anlamını taşıyacaktır (Arendt, 2000, s. 233-234).

Şu halde insanın sadece “düşünen” ve “gözlemleyen” varlık olmasından başka, 16. yüzyılda kazandığı “yapma”, “üretme” yetilerine ilaveten antik dönemde, Platon’un farkına vardığı “kullanan” yetisine sahip olduğunun da altını çizmekte yarar vardır.

Yukarıda; insana kendini hem bir bütün ve hem de bu bütünün bir parçası olarak ifade etmesinde yardımcı olan insanın “şekil verme”, “yapma” ve “üretme” yetilerinin ona yeni ufuklar açtığını dile getirmiş ve de bu durumun onun “kendini tanı”ma çabasının olumlu yönü olduğunu vurgulamıştık. Ne var ki yine aynı insan bu yetilerini kötüye kullanarak söz konusu bu çabasını olumsuz ve bu sayede de anlamsız kılmaktadır. Arendt, Platon’un insanın “kullanım”a yönelik şeylerin (nesnelerin) ölçütü olması durumunda, onun “düşünen” ve “edimleyen” değil, sadece “kullanan” ve “araçlaştıran” bir varlık haline geleceğini fark edişini belirtirken aslında bir anlamda da; insanın doğasında var olan “amaç için araç olarak bakmak” isteğinin temelinde yatan şeyin “niyet” olduğunu açıklamış oluyor. Şu halde yukarıdaki alıntıda yer alan Arendt’in ‘amaç için araç olarak bakmak’ konusunda örnek olarak verdiği ‘ağaç-odun’ ilişkisine benzer bir ilişki ‘çelik-silah’ arasında da rahatlıkla kurulabilir. Öldürme amacı için araç olarak kullanılan “silah”ın hammaddesi olan “çelik”; insanın yukarıda sözünü ettiğimiz yetilerini kötüye

kullanma niyetiyle doğrudan ilişkili hale gelerek, artık bu aşamadan sonra insan tarafından amaca yönelik ‘araç’ olarak değerlendirilmektedir. İnsanın yetilerini kötüye kullanmada ulaştığı son noktanın adı ise “terör”dür. Bilindiği üzere terör insanın kendi eliyle yarattığı felâketin adıdır. Balcıoğlu terörü şu şekilde tanımlar:

Terörizm, yıldırma siyaseti olup, bireylerin ya da toplumsal alt kültürlerin başkalarına, topluma yönelik siyasal şiddet eylemlerinin tümüne verilen addır. Bu şiddet eylemi, ülkeyi bölmek, siyasal rejimi yıkmak, bir siyasal görüşü egemen kılmak amacına yönelik olabilir. Cinayet, rehin alma, patlayıcı yerleştirme, toplu katliam, soykırım en sık kullanılan terörizm yöntemleridir. Böylece toplum korkutularak, yıldırılarak duyarsız hale getirilir (Balcıoğlu, 2001, s. 130).

Görülmektedir ki bir yıldırma siyaseti olan “terörizm”, aynı zamanda siyasî şiddet eylemlerinin de genel adıdır. Toplumun korkutularak duyarsız hale getirilmesi amacına yönelik yöntemlerin başında patlayıcı yerleştirme ve toplu katliamların geldiği göz önünde bulundurulacak olursa, doğal olarak bu yöntemlerin edebiyatta konu seçiminde belirleyici unsurlar olarak karşımıza çıkması kaçınılmazdır.

Joseph Conrad’ın *Gizli Ajan* Adlı Romanının Kısa Bir Özeti

İnsanın, varoluşundan bu yana devam eden ‘kendini tanıma’ çabasında, çıkış yolu olarak gördüğü ‘kendini tanımlama, kendini ifade etme’ eyleminin başvurduğu temel kaynaklardan biri olan edebiyatın ‘roman’ türü, yapısı gereği, sosyal ve politik konuları işler. Bu nedenle insan, edebiyat türleri içerisinde kendine en yakın olarak ‘roman türü’nü bulur. On sekizinci yüzyıl İngiliz Edebiyatı’nın önemli isimlerinden Joseph Conrad’ın *Gizli Ajan* adlı romanı insanın var oluşundan bu yana çözüme kavuşturamadığı tek ve köklü sorunu olan terör unsurunu tam anlamıyla yansıtan bir politik-şiddet romanıdır. Romanın kısa bir özetini ve romanın kahramanlarından ceketinin cebinde her an patlamaya hazır bir fünyeyle dolaşan “Profesör” lakaplı anarşistin “homo faber” ile ilişkilendirilerek felsefi açıdan eleştirisini yapmadan önce, şiddet konusuna değinmekte yarar vardır. İnsanoğlu iktidarını kaybetmeye başladığı anda hırsına engel olamayıp, doğası gereği şiddete başvurur. Arendt bu durumu şöyle açıklar: “İktidarsızlığın şiddeti beslediği sıkça söylenir. Psikolojik açıdan, en azından moral ya da fiziki olarak doğal kuvvete sahip kişiler için bu oldukça doğrudur. Siyasal açıdan mesele şudur: İktidar kaybı, iktidarın yerine şiddeti ikame etme yönünde bir hırs haline gelebilir” (Arendt, 1997, s. 60).

Joseph Conrad’ın *Gizli Ajan* adlı romanı şiddet olgusunun bireysel ve toplumsal gerçeklikler üzerindeki etkisini yansıtmaya bakımından önem arz etmektedir. Romanda işlenen ‘şiddet’ teması bir yandan yazarın hayata bakış açısını ortaya koyarken, bir yandan da kendi toplumunun sorunlarına dikkat çekmiş olduğunu göstermektedir. Yukarıdaki alıntıda Arendt’in değindiği şiddetin besin kaynağı olan iktidar kaybının; bu romanın ana kahramanı Adolf Verloc’tan kaynaklanıp onun etrafında gelişen ve sonrasında, daha önceden planlanan bombalı saldırı olayının gerçekleşmesine neden olan şiddet olgusunu ön plana çıkarttığına fazlasıyla tanık olmaktadır. Conrad’ın *Gizli Ajan* adlı romanı 1894 yılı

Şubat ayında Greenwich Gözlemevi'ne düzenlenmek istenen bombalı saldırı olayı üzerine kurulmuştur. Gerçekte suikastçi Martial Bourdin, amacına ulaşamamış, kaza sonucu bombanın elinde patlamasıyla havaya uçarak ölmüştür. Romanın kahramanlarından Stevie'nin ölümü de benzer bir şekilde olmuş, amacına ulaşmasa da yaşanan terör (terör olayı) belleklere kazınmıştır.

Romanın ana kahramanı, ismi belirtilmeyen yabancı bir elçilikte provokatör ajan olarak çalışan Adolf Verloc'tur. Elçilik, İngiltere'ye kızgınlık duymaktadır ve bu nedenle uzun süredir iş yapmayan Verloc'u bir bombalama eyleminin aşama aşama planlanarak gerçekleştirilmesinde görevlendirir. Bu görevlendirme romanının ikinci bölümünde Verloc'un Büyükelçilikte çalışan Devlet Danışma Meclisi Üyesi Wurmt diğer bir ifadeyle Chancelier d'Ambassade ile yaptığı görüşme sırasında dile getirilir: “«İstenen şey», dedi kâğıtların adamı, «onları alarm haline geçirecek belirli bir olayın vuku bulmasıdır. Bu, sizin gücünüzün dahilinde bir şey, öyle değil mi?»” (Conrad, 2006, s. 31). Devlet Danışma Meclisi Üyesi Wurmt konuşmasına devam eder: “«Polisi alarm haline geçirecek ve yöneticileri sertleştirecek bir şey. Buradaki hukuk sisteminin geneldeki yumuşaklığı ve baskı yaratacak her tür önlemin ileri derecede noksanlığı, Avrupa için bir skandaldır. Şu an için istenen şey asayişsizliğin, varlığı kuşkusuz olan o kargaşanın hızlandırılmasıdır»” (Conrad, 2006, s. 31). Sonrasında Wurmt, Adolf Verloc'un son on iki aylık raporlarını incelediğini ve onun bunları niçin yazdığını anlayamadığını söylemesi üzerine Verloc bu duruma oldukça içerler ve üzüldür. Chancelier D'Ambassade Wurmt ise sözlerine şöyle devam eder: “«Burada arz ettiğiniz durumun size verilen görevin ilk şartı olduğu varsayılmış. Şimdi gereken şeyse bunları yazmak değil, belirli, önemli bir gerçek olayın patlak vermesini sağlamaktır. Buna, hemen hemen alarma geçirici bir olay diyebilirim.»” (Conrad, 2006, s. 31).

Bu sözlerin üzerine Adolf Verloc kendisinden istenilen görevi layıkıyla yerine getireceğini belirtir. Verloc, tüm bu gizli işlerini şüphe çekmeden sürdürebilmek için evinin alt katındaki küçük dükkânı kendisine güvenmiş birçok anarşist ve devrimci arkadaşlarıyla buluşma mekânı yapar. Ancak onlar Verloc'un elçilik adına çalıştığından habersizdirler. Romanda ismi belirtilmeyen yabancı bir elçiliğin İngiltere'ye duyduğu kızgınlık nedeniyle bombalı saldırı planı adım adım gerçekleşmeye devam etmektedir. Verloc'un kendisiyle birlikte devrimci arkadaşları romanda her ne kadar asalak, tembel ve tüm çabaları boşa çıkacağı düşünülen karakterler olarak betimlense de, ceketinin iç cebinde her an patlamaya hazır bir “kusursuz fünye” ile dolaşan “Profesör” lakaplı eski anarşist gününün neredeyse tamamını bomba yapımı üzerine çalışmakla geçirmektedir. Bu arada Verloc, görevini sorunsuz bir şekilde yerine getirmek için eşi Winnie'nin zihinsel özürlü kardeşi Stevie'yi kullanmaya karar verir. Bunun için onu, Greenwich Gözlemevi'ne yerleştireceği bomba sayesinde haksızlığa ve yoksulluğa karşı savaşarak zafer kazanacağına inandırır. Ne var ki zavallı Stevie'nin bombalı saldırı olayını gerçekleştirdiği anda ayağı sendelemiş ve eli yanlışlıkla pime değerek bombanın patlamasıyla havaya uçmuştur. Anarşistler, “Profesör”ün imal ettiği bombadan hareketle romanın sonunda gerçekleşen bu saldırıda ölen kişinin Adolf Verloc olduğunu zannederler. Sonrasında gerçek anlaşılır,

ancak bu herkes için acı vericidir. Zira, Verloc farklı şekillerle de olsa romandaki kahramanların pek çoğunun ölümüne neden olur. Romanın devamı birbiri ardına gelişen olaylar üzerine kuruludur. Diyebiliriz ki Joseph Conrad bu eserini insanın doğasını anlaşılır kılmaya yönelik bir çaba içerisinde okuyucusuna sunmuştur.

Joseph Conrad'ın Gizli Ajan Adlı Romanında Günahkâr Homo Faber

İnsanın insan olmaya yabancılaştığı ve bu nedenle mutsuz ve bir o kadar da amaçsız bir yaşam sürdürdüğü günümüzde, şiddet olgusu gün geçtikçe değer kazanmaktadır. 16. yüzyıl ile birlikte artık “üreten” varlık haline dönüşen insanın; bu yetisini kötüye kullanma niyetiyle yola çıktığında terörün yaratıcısı konumuna geldiği rahatlıkla söylenebilir. Şu durumda romandaki “Profesör” lakaplı anarşistin günahkâr bir “Homo Faber” olduğunu düşünebiliriz. Buradan hareketle, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki; “üretme” yetisini kötüye kullanıp günahkâr sıfatına lâyık olan böylesi bir “Homo Faber” aynı zamanda nihilizm yanlısı bir varlık haline de dönüşmektedir. Bununla birlikte, “Profesör”ün nihilist bir karaktere sahip olduğunun anlaşılmasında cebindeki her an patlamaya hazır olan fünyenin rolü de unutulmamalıdır. Yukarıda Arendt'ten yaptığımız alıntıda değindiğimiz “amaç için araç olarak bakmak” isteği doğrultusunda belirlenen niyetlerin olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtmekte yarar vardır. Öldürme amacı için araç olarak kullanılan silah, bomba ve benzeri terör araçlarının yapılıp, üretilmesi ve bunlar üzerinde çalışılması bu isteğin olumsuz yönüdür. “Profesör”ün bomba hazırlama niyetinin temelini “amaç için araç olarak bakmak” isteği oluştururken, bu isteğin Arendt'in kastettiğinden başkaca bir anlamının daha olduğunu fark etmemiz gerekir. O da şudur: İdeolojisi gereği bomba yapımı (ve bunun üzerinde çalışması) nı ideolojik amacına ulaşmak için araç olarak gördüğüdür. Bu durumda Arendt'in sözünü ettiği “amaç için araç olarak bakmak” isteği nesnel boyuttan kurtulup siyasi ve ideolojik bir boyuta taşınmış olur.

Ne var ki Arendt'in şiddet eylemlerinde kullanılan araçların gelişimi hakkındaki düşüncesi ideolojik hedeflerin kendilerinin sağlayacağı yıkıcılıktan bile daha etkili olduğu yönündedir. Ona göre, şiddet eylemlerinde kullanılan silah, bomba, ... v.b. araçların teknik anlamda gelişimi siyasi ve ideolojik amaçların yıkıcılığını bile gölgede bırakır hale gelmiştir: “Şiddet araçlarının teknik gelişimi artık öyle bir noktaya geldi ki, hiçbir siyasi amaç, insan aklının sınırları içinde, bu araçların yıkıcı potansiyeline denk değildir; ne de silahlı çatışmalarda bu araçların fiilen kullanımını haklı kılabilir” (Arendt, 1997, s. 09).

Günümüzde şiddet araçlarının teknik anlamda baş döndürücü düzeydeki hızlı gelişimi siyasi ideolojilerin yaptığı tahribattan daha ileri düzeyde olduğundan “terör” sözcüğünün anlamı kat be kat güçlenir hale gelmiştir. Balcıoğlu'nun yaptığı terör tanımında “sistemli biçimde şiddet kullanma” ifadesi şiddet araçlarının teknik anlamdaki bu hızlı gelişimi karşısında yetersiz bile kalmaktadır. Çünkü sistemli hareket belirli bir zamanı kapsar ve gerektirir. Oysa bu hızlı gelişim neredeyse terör eylemlerinde zaman kavramını bile ortadan kaldıracak bir niteliğe kavuşmuştur: “Terör sözcüğü dehşet, korkutma, yıldırma

anlamında kullanılır. Belirli bir alt kültüre dayanan görüşü, gücü, yetkiyi, baskı korku ve zorbalıkla kabul ettirmek amacı ile sistemli biçimde şiddet kullanmayı kapsar” (Balcioglu, 2001, s. 130).

Bu konuyla ilgili olarak yine Arendt’in düşüncelerine değinmekte yarar vardır. Arendt “Homo Faber”in etkin halde olmasıyla yani üretir halde olmasıyla, “şey”ler dünyasını aslında o anda değersizleştirmeye başladığını belirtmektedir. Ve daha önce yaptığımız alıntısında da belirttiği gibi insanın “kullanan-yararlanan” kimliğiyle ‘herşeyin ölçütü’ haline geldiği andan itibaren doğanın da efendisi olup -ki ona ürettiği şeylerin malzemesini sunan da yine doğanın kendisidir- onun değerini düşürür. Bununla birlikte, Arendt bir “değer”e sahip olan şeylerin de öz değerlerini yitirip araçsallaştıklarını ve bu nedenle “kullanan-yararlanan” insanın onların değere sahip olma potansiyellerini erittiğinin altını çizmektedir. Şu durumda diyebiliriz ki, Arendt’in sözünü ettiği ‘değerli’ şeyler amaç için araç olarak bakılan nesnelere haline gelmiştir:

“...homo faber kendi etkinliğini yerine getiriyormuş gibi görüldüğü anda akli ile ellerinin nihaî/amaç ürünü olan şeyler dünyasını değersizleştirmeye başlar; şayet faydalanan/kullanan kimliğindeki insan en yüksek amaçsa, ‘herşeyin ölçütü’ ise o zaman homo faber’in işine dayanağını veren doğa neredeyse salt ‘değersiz bir malzeme’ gibi muamele görmeye kalmaz ama ‘değerli’ şeylerin kendileri de kendi aslı ‘değer’lerini yitirerek salt araçlar haline gelirler.” (Arendt, 2000, s. 230).

Şu halde yukarıdaki alıntıda Arendt’in değindiği hususlar konusunda diyebiliriz ki; romanın ana karakterlerinden biri olan “Profesör” “kullanan-yararlanan” kimliğiyle ‘herşeyin ölçütü’ haline gelmekte ve bu sayede, üzerinde saatlerce çalıştığı bomba yapımına malzeme sağlayan doğayı değersiz kılmaktadır. Çünkü kendisine “Homo Faber” sıfatını kazandıran ‘üretme’ yetisini olumsuz yönde kullanmayı tercih etmiştir. Ancak burada aklımıza şöyle bir soru gelebilir: Peki “Profesör”ün bomba yapımı üzerinde çalışması ideolojisi gereği düşünüldüğünde onun doğru bir eylem içerisinde olduğunu göstermez mi? Evet aslında ideolojisi içerisinde değerlendirildiğinde yaptığı doğrudur, ancak bir yandan da kendisiyle birlikte tüm insanlığa zarar verecek bir çalışma, bir üretim içerisinde. Bundan başka, “Profesör”ün nihilist bir karaktere sahip olduğunu daha önce belirtmiştik. Şu halde, kitlelerin yok olmasına neden olacak bir eylemin üretim safhasında yer alması ve çalışmalarının bu doğrultuda olması olumsuz bir “Homo Faber” sıfatının yanı sıra nihilist bir “Homo Faber” sıfatına da sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Arendt, “Homo Faber” ile ilgili yaptığı başka bir açıklamasında; antik dönemden bu yana filozofların tek amacı olan hakikate ve hakikatin bilgisine ulaşmak yönündeki tüm çabalarının artık, tefekkürden ziyade ‘eylem’ ile anlam kazandığını belirtmektedir. Ona göre insanoğlunun bilgiye duyduğu açlık ve susuzluk bundan sonra ancak bu yolla, ‘eylem’ ile dindirilebilir. Burada kastedilen eylem “üretim”in kendisinden başka bir şey değildir: “İnsanın bilgiye duyduğu susuzluğu dindirmek ancak elinin marifetine güven duymaya başlamasından sonra mümkün olabilir. Asıl mesele hakikat ile bilginin artık önemli olmamasında değil ama bunların tefekkürle değil yalnızca ‘eylem’le kazanılabilir

olmasındaydı” (Arendt, 2000, s. 413). Oysa “Profesör”ün “üretim”i, hedef olarak bu alıntıda anlatılandan farklı bir yapı arz etmektedir. Genel olarak o, hakikate ulaşmak yönünde değil, ideolojik amacı doğrultusunda bir “üretim” anlayışına ve mantığına sahiptir. “Profesör”ün aradığı başlangıçta “hakikat” olarak adlandırılmayan fakat romanın ilerleyen kısımlarında açıkça belirtilmesi de okuyucunun sezgileriyle yakaladığı anarşist anlamdaki “hakikati arayışı” doğal olarak ideolojisi doğrultusunda şekillenmekte ve onu bu yönde bir “üretim” faaliyetine sevk etmektedir. O, okuyucuya romanda fanatik bir anarşist olarak betimlenip yaşamın özünü ve hakikat arayışını ideolojisinin sınırları içerisinde aramaya çalışan nihilist bir karakter olarak tanıtır. Belki de hakikati yıkımda aramakta ve bu çabasını da terör eylemiyle ortaya koymayı arzulamaktadır. Aslında diyebiliriz ki kişisel gururundan kaynaklanan idealizmi onu hakikate ve hakikatin bilgisine ulaşmaya ters yönden, daha doğru bir ifadeyle olumsuz yönden sevk etmiştir.

SONUÇ

Üretim faaliyeti genel anlamda “olumlu” bir eylem olarak düşünülse de, niyete bağlı olarak şekillendiğinde bunun tersi yönde, “olumsuz” bir eylem olarak da değerlendirilebilir. Mümkün olan bütün yaşantıların ekseninde yer alan ‘insan’ yaratıldığı andan itibaren, bilmek, algılamak, duymak, düşünmek ve gözlem yapmak etkinliği içerisinde olmuştur. 16. yüzyıl ile beraber sıkça zikredilen “Homo Faber” kavramı, insanın “düşünen” ve “gözlemleyen” sıfatlarına ilaveten “üreten” sıfatını hak etmesine neden olarak onun fâni olan bu dünyadaki yerini tayin etme çabasında belirleyici bir unsur haline gelmiştir. İnsan; sırasıyla, düşünür-gözlemler ve üretir. Fakat üretim aşamasındaki ‘niyet’, “üretim”in olumlu veya olumsuz yönden hangisine gideceğini belirleyen karar mekanizması konumundadır. İnsan, niyetini kötü olandan yana kullandığı takdirde; en büyük düşmanının yine kendisinin olduğu gerçeğiyle yüzleşir. Bu çalışmada, günümüzde bile kökü kazınamayan “terör” olgusu “Homo Faber” kavramıyla ilişkilendirerek açıklanmaya çalışılmıştır. Burada “Homo Faber”in, üretim yetisini ortaya koyarken tercihini kötü niyetten yana kullandığı için günahkâr adledilip; “Homo Faber”in, yazıldığı tarihte acımasız eleştirilere maruz kalan, ancak ilerleyen zaman içerisinde değeri daha da anlaşılan, Joseph Conrad’ın ünlü romanı *Gizli Ajan*’daki “Profesör” lakaplı eski anarşistin kimliğinde hayat bulduğu ortaya çıkmıştır. Joseph Conrad, bu romanında devrimcileri her ne kadar hor görmüş olsa da, kendisinin insan psikolojisini ele alış tarzı alışılmışın dışında bir yol izlediği için bu çalışmada “Homo Faber”in günahkâr psikolojisi ortaya çıkarılmak istenmiştir. Gerek Hannah Arendt’in “Homo Faber”e dair düşüncelerini belirten alıntılarında gerekse terör kavramıyla ilgili yapılan diğer alıntılarda görülmüştür ki ‘niyet’ kavramı ‘günah’ kavramıyla hep kol kola gezmektedir. Şu durumda “Homo Faber”in günahkâr olup olmaması kendi elindedir. Bundan başka; Makyavelist bir inançla başladığı işini, amaca ulaşmak için her yolu mübah sayıp, bu uğurda zihinsel özürlü kayınbiraderi Stevie’yi kullanarak bitiren ana kahraman Adolf Verloc’un da, “Profesör” lakaplı anarşistin, günahkâr bir “Homo Faber” olmasındaki etkisi oldukça net bir şekilde görülmüştür.

Sonuç olarak; insanın olumlu eylemleri kadar olumsuz eylemlerinin de onun “her şeyin ölçütü” olarak tanımlanmasında hatırı sayılır bir öneme sahip olduğunun bilinmesinin yanısıra, bu eylemlerin insanın kendisine ve yaşadığı çevreye verdiği zararların niceliği ve niteliğinin de bir o kadar aynı öneme sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmanın ilgili alanda yapılacak olan başka araştırmalara katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arendt, H. (1997). *Şiddet Üzerine*. (Çev. Bülent Peker), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2000). *İnsanlık Durumu*. (Çev. Bahadır Sina Şener), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Balcıoğlu, İ. (2001). *Şiddet ve Toplum*. İstanbul, Bilge Yayıncılık.
- Conrad, J. (2006). *Gizli Ajan*. (Çev. Süha Sertabiboğlu), Ankara, İmge Yayınevi.